

STUDENȚII DIN LUGOJ LA ȘCOLI ȘI UNIVERSITĂȚI EUROPENE PÂNĂ ÎN ANUL 1850

*Dragoș-Lucian Țigău**

Cuvinte cheie: Banat, Lugoj, învățământ, studenți, universitate.

Schlagwörter: das Banat, Lugos, Unterricht, Studenten, Universität.

Problematika referitoare la frecventarea universităților europene de către studenții ardeleni și bănățeni a devenit obiectul cercetării istorice de după anul 1850. Din a doua jumătate a secolului XIX a început vasta operă de publicare a matricolelor universităților europene. Contribuții remarcabile au venit din partea istoricilor maghiari care au urmărit prezența tinerilor din cuprinsul Regatului Sf. Ștefan în mari centre academice, precum Cracovia, Jena, Viena sau la universitățile italiene¹. Ultimele două decenii au înregistrat o intensificare a acestor preocupări, practic fiind repertoriate toate centrele universitare europene medievale și moderne². Catalogele cvasi-complete au permis organizarea de simpozioane și publicarea unor analize

* Școala Superioară Comercială „Nicolae Kretzulescu”, București, bd. Hristo Botev, nr. 17, e-mail: dragoslucian68@yahoo.com.

¹ Karl Schrauf, *Magyarországi tanulók külföldön*, I: Jena, II: Bécs, III: Krakkó, Budapest, 1890-1893; Veress Endre, *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 1221-1864*, Budapest, 1941.

² Szögi László, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén 1790-1850*, Budapest-Szeged, 1994; idem, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789-1919*, Budapest, 2001; idem, *Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526-1788*, Budapest, 2003; idem, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526-1700*, Budapest, 2011; Hegyi Ádám, *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526-1788 (1798)*, Budapest, 2003; Bozzay Réka, Ladányi Sándor, *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918*, Budapest, 2007 etc.

de substanță referitoare la *Peregrinatio Hungarica*³. Baza de date se lărgeste continuu, inclusiv în format electronic⁴, fapt care ușurează efortul de identificare a studenților originari din zonele intracarpatică. Istoriografia națională nu a manifestat același interes față de peregrinarea academică, situație explicabilă prin numărul redus al românilor care au fost antrenați în acest fenomen pe parcursul Evului mediu și la începutul modernității. Pentru Banat, primul studiu temeinic pe această temă aparține istoricului Costin Feneșan⁵. Informațiile puse atunci în circuitul științific au fost integrate în primele repertorii ale studenților medievali din ținuturile intracarpatică. Investigația a fost continuată, cu rezultate mult mai ample, pentru întreaga perioadă modernă⁶.

În secolele Evului mediu, frecventarea centrelor universitare de către tinerii din Lugoj a fost un fenomen sporadic. Primul student cunoscut este Johannes *de Lugas*⁷, înscris la facultatea de Arte liberale a universității vieneze, în octombrie 1394. Următorii lugojeni sunt semnalati abia după două secole, în cadrul Universității iezuite de la Olomouc (Olmütz)⁸: Franciscus Katay *de Lugas Tr.* (dec. 1596–iun. 1598) și Michael N. Lugassi *Tr.* (1604)⁹. De la Francisc Katay s-a păstrat o *Gratulatio* pentru principele

³ *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert* (Internationale Tagung an der Eberhard-Karls-Universität Tübingen, 17.-18. Oktober 2003), hrsg. von Márta Fata, Gyula Kurucz, Anton Schindling, Stuttgart, 2006.

⁴ *Acta Facultatis Artium. Personen-Nennungen im Zusammenhang mit Prüfung, Graduierung und Verteilung der Vorlesungsthemen, II-IV (1416-1555)*, Bearbeitung: Thomas Maisel, Ingrid Matschinegg, Wien, 2007 (http://bibliothek.univie.ac.at/archiv/cat_publicationen.html).

⁵ Costin Feneșan, *Studenți din Banat la universități străine până în 1552*, în *RI*, 29, 1976, 12, p. 1945-1965.

⁶ Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979; Szabó Miklós, Tonk S., *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*, Szeged, 1992; Szabó M., Szögi László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701-1849*, Marosvásárhely/Tg. Mureș, 1998; Szabó M., *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely/Tg. Mureș, 2005; L. Szögi, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Târgu-Mureș, 2011.

⁷ S. Tonk, *op. cit.*, nr. 874.

⁸ Orașul Olomouc a devenit centru universitar în anul 1573. Două secole mai târziu, patronajul iezuiților a fost abolit și înlocuit cu cel al statului. Universitatea a fost redusă la rangul de *lyceum* (1782), recâștigându-și vechiul statut în anul 1827.

⁹ M. Szabó, S. Tonk, *op. cit.*, nr. 532, 1917.

ardelean Sigismund Báthori, compusă în perioada studiilor¹⁰. Șirul studiilor din epoca premodernă se încheie cu Grigore Loncea/ Lonczay, născut la Lugoj, pe 12 martie 1619. El a fost primit în rândul Ordinului iezuit (Bratislava, 14 oct. 1638), completându-și pregătirea în cadrul universității din Graz (1642–1644)¹¹. Numărul foarte mic al celor plecați la studii se explică, parțial, prin dimensiunile reduse ale Lugojului, care nu a depășit nivelul de târg, apoi prin permanenta amenințare din partea otomanilor. Timp de un secol (1552–1658), Lugojul s-a aflat la marginea eyaletului Timișoarei „ca și în mijlocul turcilor” (1584), locuitorii săi fiind „tulburați și vătămați adeseori de acei vecini neliniștiți <otomanii>, hărțuiți de atacurile date de aceia, siliți să facă schimburi de veghe și străji neîntrerupte” (1643)¹². Din anul 1658, Lugojul a intrat pentru șase decenii sub stăpânirea directă a Porții, mulți orășeni retrăgându-se în Transilvania.

Istoria Banatului a cunoscut o schimbare radicală în anii 1716–1718, când stăpânirea otomană a fost înlăturată cu armele de către trupele habsburgice. În deceniile următoare, imperialii au urmărit ca noua provincie să nu aibă „nimic în comun cu comitatele ungurești ci o existență a sa aparte”¹³ care să permită experiențe reformiste libere, nestingherite de vreo

¹⁰ *Gratvlatio. In Lavdem Serenissimi Sigismvndi Bathory Dei Gratia Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpiniae, Sacri Rom. Imperij Principis, Vngariae Partium Domini, Siculorum Comitit, &c. cum Avrei Velleris insigni ornaretur.* Avtore FRANCISCO KATHAY DE LVGAS, eiusdem Serenissimi Principis cliente, ac Eloquentiae studioso, in Alma Olomucensi Academia Societatis Jesv. Olomvtii, Typis Georgij Handelij. Anno M.D.XCVII. Urmează separat *Syncharma In Avrevm Vellvs Serenissimi Domini D. Sigismvndi Bathorei Dei Gratia Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpiniae, Sac. Rom. Imperij Principis, Vngariae partium Domini, Siculorum comitit.* Scriptum ab eodem FRANCISCO KATHAY DE LVGAS, in Alma Acad. Olomuc. Rhetorices studioso, Olomvtii, Excudebat Georgius Handelius, cf. *Régi Magyar Könyvtár*, III/1, ed. Szabó Károly, Hellebrant Árpád, Budapest, 1896, nr. 899, p. 266.

¹¹ M. Szabó, S. Tonk, *op. cit.*, nr. 915. În *Catalogus personarum Colegii Graecensis S. J. 1644* este arătat ca studiind filosofia (*Metaphysiker*), cf. Johann Andritsch, *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586-1782)*, Graz, 1965, p. 75. Era înrudit cu George Loncea care „încă de copil s-a aplecat spre disciplina Artelor liberale cele mai vrednice de cinste”, devenind notar și socotitor al târgului Lugoj, înainte de 1628, cf. C. Feneșan, *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat. Secolele XVI-XVII*, Timișoara, 2007, p. 98 și 248, nr. 15 și X.

¹² *Călători străini despre Țările Române*, III, București, 1971, p. 96; C. Feneșan, *Diplome*, p. 252.

¹³ Sonja Jordan, *Die Kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, München, 1967, p. 18.

autonomie sau imunitate feudală¹⁴. Colonizarea Banatului cu elemente noi, organizată pe scară largă de stat, și refuzul recunoașterii drepturilor sau prerogativelor nobiliare anterioare, au determinat apariția unor elite și instituții total diferite față de cele din secolele precedente. Alogenii s-au străduit să refacă aici lumea din care veneau, aducând cu sine modele eficiente de dezvoltare. Performanțele evidente ale coloniștilor au determinat în rândul populației românești și sârbești o reevaluare a modului propriu de viață. Fenomenul aculturației a devenit foarte puternic, generând în final o cultură provincială distinctă, racordată la valorile central și vest europene. Lugojul a devenit un oraș complet nou, inclusiv sub aspect urbanistic. Modernizarea s-a afirmat și în domeniul educației, dar foarte lent. Abia din anul 1784, după o întrerupere de aproape un secol și jumătate, lugojenii încep să figureze din nou în matricolele universitare. Decalajul Banatului față de Transilvania s-a estompat treptat, pe parcursul întregului secol XVIII. Dacă în Transilvania, regimul habsburgic a preluat, odată cu provincia, povara unui sistem educațional slab organizat, bazat pe tradițiile secolilor anterioare, în cazul Banatului, noile autorități au modelat învățământul pornind aproape de la cota zero, aplicând direct concepțiile iluministe, subordonate realizării obiectivelor majore ale centralizării și uniformizării statului.

În perioada 1784–1850, spre universitățile europene s-au îndreptat aproape 40 de lugojeni. Cifra reprezintă un procent infim (sub 1%) din totalul studenților originari din regiunea Banat–Transilvania. Frecvența a pornit de la cifre modeste și a crescut foarte lent. Abia în deceniul 1841–1850 s-a depășit media de un student pe an.

Cercetarea de față i-a avut în vedere pe toți cei care au urmat școli civile și militare, de rang mediu sau superior. Opțiunea de a-i prezenta laolaltă pornește din convingerea că ei reprezintă categoria intelectualilor, dornici să-și amelioreze statutul material și social prin educație și competență. Cursanții și absolvenții s-au dovedit capabili să înțeleagă și să promoveze ideile „Secolului Luminilor”, apoi pe cele ale „veacului naționalităților”, din rândul lor s-au recrutat cadrele cu pregătire superioară și tot ei au dat câțiva creatori de cultură. În perioada analizată aici, rolul social al intelectualilor devine tot mai important și evoluează spre statutul de profesie sau funcție, puse adeseori în serviciul statului. Activitatea absolven-

¹⁴ C. Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Timișoara, 1997, p. 14-19.

ților de școli înalte este tot mai mult apreciată sub aspect moral și material. Epoca modernă a deschis noi orizonturi de afirmare, studioșii lugojeni având posibilitatea să devină funcționari, juriști, medici, ofițeri, profesori, tehnicieni etc. La rândul ei, profesionalizarea a contribuit la dezvoltarea și diversificarea rețelei de învățământ și a ramurilor științei, la conturarea unor noi orientări în lumea artelor, ideilor și literaturii, la maturizarea conștiinței individualităților naționale. Tinerii întorși de la studii au avut partea lor de contribuție la transformarea orașului lor într-un centru capabil să promoveze modelul burgului european modern.

Spre sfârșitul secolului XVIII, Lugojul se afla în plină dezvoltare și extindere, conturându-și aspectul urban. Orașul era deja separat în Lugojul German și Lugojul Român¹⁵, cu o piață și case frumoase locuite de oameni veseli, animat de negustorii greci. Transformările sunt sesizabile în relațiile călătorilor epocii care fac aprecieri variate, chiar contradictorii despre așezare: „un sat mai mare” (mai 1793, aprilie 1794), „târg mare sau oraș” cu 900 de case locuite de români, germani și sârbi (iunie 1780), oraș mare (1797, 1802) doar prin mahalale sale întinse (1805)¹⁶. La 1828, așezarea se mărise considerabil: Lugojul Român avea 1047 de case și 4799 locuitori, iar Lugojul German doar 176 de case cu 732 locuitori. Aici a fost stabilită reședința comitatului Caraș¹⁷. Călătorii străini din deceniul 1830–1840 confirmă varietatea etnică a celor peste 5000 de locuitori și remarcă edificiile orașului: biserica românească și cea sârbească, clădirea autorităților comitatense, teatrul german și „școlile admirabile, foarte mult extinse în ultima vreme”¹⁸.

Școlile elementare din Lugoj, oraș situat în Banatul civil, au funcționat după *Regulile Directive* (1774), *Schul Patent* (1776) și *Ratio Educationis* (1777) care reglementau organizarea, controlul și dotarea acestora. În

¹⁵ La 29 aprilie 1796 se amintea de *senatus et totius communitatis utriusque, germanici quippe et valachici oppidi Lugos*, cf. Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, II/1, Budapeșt, 1884, p. 396.

¹⁶ *Călători străini despre Țările Române*, X/1, București, 2000, p. 373, 568; X/2, 2001, p. 1198, 1212, 1294; *Supliment*, I, 2011, p. 284; *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, I (1801-1821), București, 2004, p. 78, 201.

¹⁷ Ludovic Nagy, *Notitiae politico-geographico-statisticae inlyti regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum*, I, Buda, 1828, p. 180 (populația Lugojului), 186 (autoritățile: comitele, judele nobiliar, notarul, perceptorul, socotitorul cu adjuncții lor; cancelist, chirurg, comisar și asesori jurați) și 469 (comitatul Caraș nu avea niciun oraș liber regesc, ci doar 15 târguri și 222 sate cu 211243 locuitori).

¹⁸ *Călători străini în secolul al XIX-lea*, III (1831-1840), 2006, p. 257, 399, 597.

partea civilă a Banatului, Directoratul școlar ortodox a fost creat încă din anul 1770¹⁹. Un gimnaziu nu apare decât după anul 1823, la inițiativa vicecomitelui Balazs Petrovici, sprijinit financiar (10.000 de florini) de notabilitățile comitatense, și cu aprobarea Consiliului Locumtenențial. Până la acea dată, în lipsa măcar a unui gimnaziu inferior în oraș sau în regiunile învecinate, copiii celor înstăriți primeau educație de la călugării catolici, după care plecau la gimnaziile din Timișoara, Arad sau Szeged²⁰.

Aplicarea sistematică a programului oficial de luminare a determinat creșterea evidentă a numărului celor alfabetizați și o dinamizare a circulației tipăriturilor. Cartea și școala au lărgit baza de recrutare a viitorilor studenți, fiind totodată factorii principali de acțiune în formarea aceluia tip de cetățean ideal al Imperiului, indiferent de limba pe care o vorbea. Scrisul a fost impus și de modernizarea generală, de creșterea economică, de cultură și birocrație. În Banat, expansiunea culturii scrise este mai amplă, mai rapidă și mai evidentă decât în celelalte provincii românești²¹. Totodată, se întrevide amestecarea intențiilor absolutiste și de catolicizare ale Casei suverane de Habsburg cu tendințe iluministe, exprimată în concepția că „numai uniformitatea școlilor poate crea uniformitatea de gândire generală și de principii, de concepții despre patrie și datoriile față de ea, idei ce trebuie să constituie cea mai strânsă legătură între suverani și obediența liniștită a supușilor”²². Frecventarea centrelor academice din Imperiu a corespuns pe deplin politicii oficiale. Concomitent, în spiritul sentinței împărătesei Maria Tereza, potrivit căreia „învățământul este și rămâne o chestiune politică” (1770)²³, s-au impus restricții privind frecventarea universităților din străinătate, mai ales a celor protestante. Prima interdicție datează din 1764, fiind reiterată în 1795 și 1819. Ultima dată, tinerii aflați la studii în afara Imperiului au fost chiar siliți să se reîntoarcă în patrie²⁴. În aceste condiții, totalitatea lugojenilor s-au orientat spre centrele universitare

¹⁹ Remus Câmpeanu, *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 1999, p. 42-43, 65-68.

²⁰ *Ibidem*, p. 127, 251; Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 366-368.

²¹ Valeriu Leu, Costa Roșu, *Cartea veche românească din Voivodina*, Novi Sad, 2007, p. 20.

²² Friedrich Teutsch, *Die siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen*, II: 1782-1883 (col. *Monumenta Germaniae Paedagogica*, XIII), Berlin, 1892, p. IV.

²³ *Ibidem*, p. III.

²⁴ *Ibidem*, I: 1543-1778 (col. *Monumenta Germaniae Paedagogica*, VI), 1888, p. CXXVIII-CXXXI și 293-297; R. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 29.

din cuprinsul Imperiului. Majoritatea au studiat la Viena (12), Pesta (10) și Sárospatak (9), puțini dintre ei ajungând la Debrecen și Győr (câte 3), Kecskemét (2), Bratislava, Padova și Pavia (câte unul). Obiceiul completării studiilor în mai multe universități (*peregrinatio academica*) a fost unul restrâns. 29 de lugojeni (dintr-un total de 37) au fost înregistrați în matricolele unei singure școli, doi studioși au ales să-și facă studiile într-un singur oraș, urmând cursurile mai multor instituții de învățământ (Johann Somogy a fost gimnazist și student la Viena, iar George Philippovits își face studiile medii și superioare la Kecskemét), și doar șase tineri au frecventat facultăți din orașe diferite: Pesta – Viena (3), Bratislava – Szeged; Oradea – Sárospatak – Pesta; Viena – Padova – Pavia.

În epoca studiată aici, oferta academică a fost generoasă. Opțiunile au fost determinate, în primul rând, de starea materială și de interesul arătat pentru o anumită specializare. A contat semnificativ și atitudinea părinților, starea de sănătate, curajul de a pleca pentru mult timp departe de casă, capacitatea de adaptare la o lume diferită de cea lăsată în urmă. Preferințele lugojenilor vor fi mai bine apreciate după o scurtă prezentare a acestor universități.

În topul preferințelor s-au aflat școlile din capitala Imperiului. Universitatea (*Alma Mater Rudolphina*)²⁵, creată în 1365, a cunoscut un reviriment în perioada iluministă. O dezvoltare remarcabilă a cunoscut facultatea de medicină, care și-a diversificat specializările (farmacie, stomatologie, medicină veterinară) și a contribuit la dezvoltarea cercetării și tehnicii medicale. Un alt domeniu important a fost cel al științelor camerale. La început, acestea au studiat administrația finanțelor publice, dar ulterior, ele au cuprins întreaga administrație a statului, independent de normele juridice care o reglementau. Științele camerale (*Kameralwissenschaften*) efectuau cercetări teoretice, dar și studii practice. Cameraliștii au asigurat Imperiului habsburgic o administrație foarte bine organizată.

Academia cezaro-crăiască de Geniu (inginerie militară) din Viena²⁶ a fost creată în anul 1717, iar în perioada în care a fost frecventată de cel dintâi lugojan, aceasta funcționa în incinta Academiei Tereziene de la Wieden (1785–1797). La cumpăna secolului XVIII (14 dec. 1751), a fost

²⁵ Franz Gall, *Alma Mater Rudolphina 1365-1965. Die Wiener Universität und ihre Studenten*, Wien, 1965.

²⁶ Friedrich Gatti, *Geschichte der K. und K. Technischen Militär-Akademie, I: Geschichte der K.K. Ingenieur- und K.K. Genie-Akademie 1717-1869*, Wien, 1901.

înființată *Theresianische Militäarakademie*, cu scopul de a pregăti „ofițeri capabili și bărbați leali” imperiului. Denumirea de Academie Militară a apărut în 1769, odată cu înglobarea Școlii de cadeți. Academia primea anual câte 100 de nobili și 100 de burghezi sau oameni liberi. Activitatea școlii s-a desfășurat pe baza planului de studii din 1771 și a regulamentului sancționat de Maria Tereza în anul 1775. Deși durata cursurilor a scăzut treptat de la 11 la numai 3 ani, instruirea a rămas de calitate. *Theresianische Militäarakademie* a fost până în anul 1918 cea mai importantă instituție de pregătire a ofițerilor armatei imperiale²⁷. Institutul Politehnic (*K.K. polytechnisches Institut*) fondat în anul 1815, a fost prima universitate de profil din spațiul german. A avut de la început o orientare non-militară, iar dotarea și organizarea sa erau printre cele mai moderne din lumea academică²⁸.

Instituțiile vieneze au oferit multe avantaje: nu se aflau foarte departe de Lugoj, cursurile propuse erau de calitate, iar utilizarea limbii germane a ușurat comunicarea și traiul cotidian al studenților. Școlile militare asigurau o pregătire completă în domeniu și deschideau perspective sigure de avansare. Bănățenii aveau aici posibilitatea de a citi foarte mult, de a-și însuși maniere elegante, de a fi la curent cu ideile timpului lor, de a se distra și de a lega prietenii cu tineri din tot imperiul. De multe ori, aceste oportunități au stat la baza unor cariere promițătoare.

Al doilea centru academic preferat de lugojeni a fost Pesta. Cea mai importantă universitate maghiară a fost creată de către cardinalul Péter Pázmány în 1635, la Nagyszombat (azi, Trnava în Slovacia). După dizolvarea Ordinului iezuit, instituția a fost mutată la Buda (1777), apoi la Pesta (1784). Până în anul 1844, limba de predare a fost latina, după care cursurile s-au ținut în limba maghiară. Oferta educațională s-a diversificat semnificativ: în cadrul facultății de filosofie a fost creat *Institutum Geometrico-Hydrotechnicum* (1782), iar facultatea de medicină a cuprins un *Institutum Veterinarum* (1787)²⁹. *Institutum Geometricum* (1782–1850) este considerat nucleul viitoarei Politehnici. Pe parcursul a șapte decenii,

²⁷ Johann Svoboda, *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage*, I, Wien, 1894, p. XL-CXVI.

²⁸ *Die K. K. Technische Hochschule in Wien 1815-1915*, red. Joseph Neuwirth, Wien, 1915.

²⁹ *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635-2002*, red. Szögi László, Budapest, 2003.

această școală a dat 1278 de ingineri diplomați³⁰, din care unul a provenit din Lugoș. Cursurile de medicină au fost mult mai atractive pentru bănațeni. Ei s-au specializat în chirurgie, farmacie și medicină veterinară. Importanța aceluia *Institutum Veterinarum* reiese și din faptul că la trei ani de la înființarea sa, au apărut două specializări distincte: *cursus epizootologiae* și *cursus hippiatricae* (1790)³¹.

Prezența studiosilor lugoșeni poate fi remarcată și în alte orașe ungurești: Debrecen, Győr, Kecskemét, Sárospatak etc. Cele mai vechi colegii maghiare protestante au fost înființate la Sárospatak (1531) și Debrecen (1536). În secolul XIX, colegiile aveau încorporate clase de filosofie, drept și teologie. Tinerii interesați de filosofie și teologie s-au îndreptat spre Debrecen, iar cei cu preocupări pentru drept au preferat școala din Sárospatak³². Academia iezuită din Győr a fost întemeiată în anul 1718, iar după dizolvarea ordinului care o crease, a devenit o instituție de stat (1776). Între 1785–1802, Academia a fost mutată la Pécs, timp în care a fost frecventată de doi lugoșeni. Un al treilea concitadin a ales să urmeze facultățile de filosofie și drept restabilite la Győr³³. De un oarecare interes s-a bucurat și Academia reformată de Drept din Kecskemét, apărută în 1835–1836 prin restructurarea vechiului colegiu. Academia a avut trei facultăți specializate în drept, filosofie și teologie³⁴.

Părăsind spațiul maghiar, prezentarea va continua cu centrele academice din celelalte regiuni ale Imperiului Habsburgic, unde prezența lugoșenilor a fost foarte slabă, datorită distanțelor considerabile față de Banat. Începuturile universității din Bratislava (*Regia Academia Posoniensi*) se plasează în timpul domniei regelui Mathia Corvin, care a creat un *Studium generale* după modelul facultăților din Bologna³⁵. La începutul secolului XIX, facultatea de drept avea o bună reputație în mediul academic, dar a fost urmată doar de un student originar din Lugoș, anume Johann Nepomuk

³⁰ Szögi László, *Mérnökkepítő Intézet a Bölcsészeti Karon 1782-1850*, Budapest, 1980.

³¹ Thanhoffer Lajos, *Az állatorvostudomány és állatorvosi tanintézetünk története*, Budapest, 1888; *200 éves a magyar állatorvosi felsőoktatás*, red. Holló Ferenc, Budapest, 1987.

³² *A Debreceni Református Kollégium története*, red. Kocsis Elemér, Barcza József, Debrecen, 1988.

³³ Németh Ambrus, *A győri királyi tudomány akadémia története*, I-II, Győr, 1904.

³⁴ Joó Gyula, *A kecskeméti ref. jogakadémia története*, Kecskemét, 1925.

³⁵ Császár Mihály, *Az Academia Istropolitana. Mátyás király pozsony egyeteme. Oklevéltárral*, Pozsony, 1914. Pentru perioada modernă: M. Novák Veronika, *A Pozsonyi Jogakadémia hallgatósága 1777-1849*, Budapest, 2007.

Preyer. Spre spațiul italian s-a orientat tot un singur lugojan, în contextul unei călătorii de studii mai ample (*peregrinatio academica*). Universitatea din Padova (creată în 1222) a funcționat o lungă perioadă (1399–1813) despărțită în *Universitas Iuristarum* și *Universitas Artistarum*³⁶. La Pavia, fondarea unui *Studium generale* în 1361 a prefigurat înființarea universității la sfârșitul secolului XIV de către ducele milanez Gian Galeazzo Visconti. Sub stăpânire austriacă, în 1825, universitatea a fost reorganizată în patru facultăți: filosofie, teologie, drept și medicină³⁷.

Referitor la domeniile studiate, se constată o diversificare a specializărilor, multe din ele fiind nou apărute în cadrul învățământului universitar. Față de secolele anterioare, discontinuitatea cea mai pronunțată s-a produs în studiul teologiei. Un singur lugojan a ales să aprofundeze acest domeniu, la Debrecen. Celelalte specializări medievale, ca dreptul, filosofia și medicina, au cunoscut un progres semnificativ sub impactul ideilor, principiilor și tehnicilor moderne. În topul preferințelor s-au aflat studiile de drept – 17 (din care 9 la Sárospatak, 3 la Győr și 2 la Pesta) și filosofie – 8 (3 la Győr, câte 2 la Debrecen și Viena). Domeniul medical a atras zece tineri care s-au pregătit în ramurile farmaciei – 4 (toți la Pesta), medicinei umane – 5 (Viena – 3, Pesta – 2) și veterinarie – unul la Pesta. După ce și-a luat doctoratul în medicină la Pesta, Dimitrie Nedelcu a hotărât să-și continue pregătirea studiind stomatologia la Viena. La fel, Nicolae Herczeg, care studiasse medicina veterinară la Pesta, a obținut doctoratul la universitatea vieneză. Un interes limitat a fost arătat domeniului militar, ingineriei civile (câte 2) și științelor camerale (un student). În privința carierei armelor, descurajante au fost distanța mare față de casă, durata apreciabilă a pregătirii, regimul cazon și costurile ridicate din școlile militare. Pentru celelalte specializări, dezinteresul se poate explica, în parte, prin faptul că acestea erau recent înființate. Preocuparea pentru studii înalte este sugerată de parcurgerea unei duble specializări, în domeniile dreptului și filosofiei (5).

Sub aspect documentar, biografiile studenților lugojeni sunt luminate în mod inegal. Amănuntele referitoare la vârsta, naționalitatea, religia, condiția materială și socială a tinerilor se prezintă disparate și incomplete. Identificarea studenților este posibilă prin precizarea expresă a numelui orașului de proveniență, de regulă *Lugos*, mai rar *Lugosch* sau *Lugosino-*

³⁶ Piero Del Negro (a cura di), *L'Università di Padova: otto secoli di storia*, Padova, 2001.

³⁷ Università degli Studi di Pavia, *Statuti e Ordinamenti dell'Università di Pavia dal 1361 al 1859*, Pavia, 1925; Pietro Vaccari, *Storia dell'università di Pavia*, Pavia, 1957.

*Krassoviensis*³⁸. Din coroborarea diverselor mărturii reiese faptul că unii tineri declarați ca lugojeni s-au născut în alte localități. De exemplu, Teodor Petrovici locuia la Lugoj, dar era născut la Șiria, iar Joannes Kiss provenea din Știuca (Ebendorf/ Csukás), însă tatăl său era nobil în Lugoj³⁹. Situația opusă este ilustrată de vestitul primar Johann Preyer, născut la Lugoj, care s-a stabilit la sfârșitul copilăriei în orașul de pe Bega, fiind considerat timișorean⁴⁰.

În privința vârstei, informațiile păstrate pentru 75% din totalul studenților, lasă să se întrevadă un palier foarte larg. Cei mai tineri cursanți se regăsesc în matricolele școlilor militare: Johann von Breitschwerdt, admis la Academia Tereziană când avea 10 ani, și Ignacz Mervy elev al Școlii de ingineri militari la vârsta de 14 ani⁴¹. Pentru instituțiile civile, etatea cursanților este consemnată neuniform, când studenții se aflau în diverși ani de studiu. Astfel, se poate stabili următoarea distribuție pe vârste în momentul înmatriculării: 15 ani – 2⁴², 16 ani – 8⁴³; 18 ani – 4⁴⁴; 19 ani – 1⁴⁵; 20 – 1⁴⁶; 21 ani – 3⁴⁷; 22 ani – 1⁴⁸. În alte câteva cazuri se cunoaște vârsta tinerilor la finalizarea studiilor: 24 ani – 3⁴⁹, 29, 30 și 32 ani – câte unul⁵⁰.

³⁸ M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 3162 (Lugosch); M. Szabó, *op. cit.*, nr. 944, 1012; Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, III (1839-1878), București, 1935, nr. 1379 (Lugosino-Krassoviensis).

³⁹ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1433a, 931a. La 1828, Știuca/Ebendorf era un târg privilegiat cu 72 de case și 411 locuitori, cf. L. Nagy, *op. cit.*, p. 179.

⁴⁰ Radegunde Täuber, *Johann Nepomuk Preyer. Sein Leben und Werk in Wort und Bild*, Bukarest, ed. Kriterion, 1977.

⁴¹ Breitschwerdt: născut la 17 ian. 1797, admis la 25 oct. 1807, absolvent la 4 oct. 1816, cf. J. Svoboda, *op. cit.*, I, p. 401. Mervy: născut în 1773, admis la 1 sept. 1784, decedat la 7 sept. 1787, cf. Fr. Gatti, *op. cit.*, I, p. 338.

⁴² M. Szabó, *op. cit.*, nr. 813a. Johann Preyer (n. 1805) a terminat Dreptul în 1824.

⁴³ *Ibidem*, nr. 486, 854, 1252, 1253, 1395, 1433a, 1460. Wilhelm Martini (n. 1821) devine student la Viena în 1837, cf. M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 2560.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 542, 815, 1340. Vasile Maniu (n. 1824) a terminat Dreptul în 1846.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 55 (neprecizat anul de studiu).

⁴⁶ Johann Weiss era în anul V de medicină când avea 24 de ani (v. infra nota 73).

⁴⁷ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 743, 1369, 1441a.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 737.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 1012, 1560, 1678.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 944, 415, 72. Dr. Dimitrie Nedelcu (n. 1812) a devenit doctor în medicină în 1839.

Componenta etnică este o problemă care trebuie abordată foarte cumpănit, întrucât în secolul XVIII, Banatul a fost supus unor ample experimente demografice, concretizate în colonizarea unor populații foarte diferite, originare din centrul și vestul continentului. Cei mai înclinați să urmeze o carieră academică au fost coloniștii. Ei au încercat să refacă în Banat, și pe această cale, lumea din care veneau. Un ajutor important l-au primit prin politicile educaționale ale statului și prin impunerea „etosului instruirii”, caracteristic întregii Europe Centrale. Diversitatea etnică a orașului și raritatea dovezilor concludente impun precauțiile de rigoare. Onomastica cu rezonanță germanică sau slavă nu este întotdeauna un argument decisiv în favoarea apartenenței la aceste două populații. Tot astfel, etniconul *Hungarus*, atașat la numele câtorva studiosi (Josef Ivanovits, Joannes Kiss, Theodorus Petrovics, George Philippovits)⁵¹, nu garantează integrarea în neamul maghiar. Cu excepția lui Joannes Kiss, ceilalți tineri, deși declarați unguri, poartă nume tipice lumii balcanice și sunt ortodocși. Onomastica este edificatoare în destul de puține situații. Johann Preyer și Wilhelm Martini erau șvabi, Ioan Faur, Constantin Oprea, Constantin Marianovici, frații Aurel și Vasile Maniu au fost români⁵², Dimitrie Nedelcu este considerat aromân, iar pentru George și Grigore Milancovici se poate admite o ascendență sârbească. Nota comună pentru toți studenții a fost plurilingvismul. Printre prenumerații la cărțile românești tipărite la Buda se află mulți lugojeni care poartă nume românești sau sud-slave⁵³. De

⁵¹ *Ibidem*, nr. 813a, 931a, 1433a, 1441a. George Philippovici, înscris ca ungur, figurează la 1861 printre cei mai entuziaști apărători ai românismului (v. *infra* nota 81). De asemenea, la origine, familia Paphazy s-a numit Popovici, cf. Nagy Ivan, *Magyarország családdai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, IX, Pest, 1862, p. 119.

⁵² C. Marianovici, D. Nedelcu, N. Herczeg, A. Maniu figurează în repertoriul lui L. Szögi, *Studenți români*, nr. 26, 76, 85, 115. Alte două exemple sunt edificatoare: Gheorghe Faur, o rudă mai vârstnică a studentului Ioan Faur, apare la început ca „Domnu Gheorghe de Faurovici” (*Biblioteca românească*, I, Buda, 1821, prenumerații de la sfârșitul volumului), apoi „Dom. nobil Georgiu Faur” și „Faor Gheorghie de Teus” prenumerați din Lugoj la cărțile lui Damaschin Bojinca (*Diregătorul buneii-creștere*, 1830; *Anticile românilor*, 1832), Pavel Vasici-Ungureanu (*Anthropologia sau Scurtă cunoștință despre om și despre însușirile sale*, 1830) și la *Grammatica ungurească* (compusă de Imre Szallay și tradusă în românește de Petru Maller, 1832), toate apărute la Buda; fostul student Athanasius Josephus figurează după câțiva ani ca „*Athanaszievits Jósef*” sau „*Josif Atanasievici*” în lista cumpărătorilor volumelor *Anticile românilor* și *Grammatica ungurească*.

⁵³ „Onorabilul” negustor Ioan Milancovici, probabil unchi sau văr cu cei doi studenți, a subscris întâi la *Pedagogia și metodică pentru învățătorii școalelor orășenești și satești*

asemenea, învățarea limbii germane aducea avantaje nu numai în comerț și meșteșuguri, ci și în instruire. Fiind o limbă vie, introdusă și ca mijloc oficial de comunicare, germana a oferit tinerilor perspective ample de afirmare în armată, administrație și în școlile înalte. La universitatea din Pesta, prelegerile de medicină veterinară au fost ținute și în germană, Nicolae Herczeg optând să audieze cursuri în această limbă⁵⁴.

Apartenența confesională a studenților se poate reconstitui în mod acceptabil. Aproape jumătate din ei (18) au mărturisit credința ortodoxă⁵⁵, proporție care poate fi mai mare, în condițiile în care nu pentru toți cursanții este specificată religia. Numărul mare al ortodocșilor se justifică prin faptul că în Banat „țară de Coroană” până în 1779, lipsită de privilegii feudale, biserica răsăriteană și-a câștigat și păstrat un statut mai bun față de Transilvania, fiind considerată egală cu celelalte confesiuni. Celelalte culte sunt abia remarcate: catolică – 6 și luterană – 1⁵⁶.

În privința condiției sociale, informațiile ilustrează o paletă variată. Rangul nobiliar (*nobilis de Lugos*) este atestat pentru 12 studenți⁵⁷. Alți lugojeni și-au etalat condiția de cetățeni onorabili (*civis*)⁵⁸. Datele personale consemnate în registrele matricole conduc la ideea că în unele familii ale orașului au existat, concomitent sau în generații diferite, persoane cu studii înalte. Aurel și Vasile Maniu erau frați de tată⁵⁹, Anton și Ladislau Madarász aveau probabil același grad de rudenie, George și Grigore

de Villom (Villaume), tradusă de Naum Petrovici (Buda, 1818), apoi la cărțile lui Bojinca (*Dirigătorul*) și Vasici. „*Spect. D. Vasilie Fogarasy jurassor la Incl. Comit. Krasso*” (1830) și jude nobiliar (1832), absolvent de Drept și tatăl unui viitor student, achiziționează cărțile lui Bojinca, Szallay și Vasici. Nedelco Nicolae „în întâilea an al filosofiei auzitoriu” la Pesta, este interesat de lucrările lui Bojinca (*Dirigătorul*) și Vasici.

⁵⁴ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 737.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 415, 486, 542, 737, 743, 813a, 815, 854, 1252, 1253, 1340, 1369, 1395, 1433a, 1441a, 1460, la care se adaugă frații Aurel (L. Szögi, *Studenți români*, nr. 115) și Vasile Maniu.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 55 (luteran), 72, 944, 1012, 1560, 1678, la care se adaugă Johann Preyer (catolici).

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 55, 486, 542, 743, 854, 931a, 1152, 1153, 1395; M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 4336. Aurel și Vasile Maniu erau urmașii unei familii nobiliare din Răcăștia (Hunedoara) stabilite la Lugoj.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 1340, 1460.

⁵⁹ Victor Neumann respinge calitatea de frați în favoarea celei de veri, cf. *Vasile Maniu. Monografie istorică*, Timișoara, 1984, p. 13.

Milankovits au fost veri⁶⁰, iar Basil și Theodor Fogarasi – tată și fiu⁶¹. În mod cert, Wilhelm Martini era înrudit cu Friedrich Martini din Mehadia, gimnazist la Viena (1847)⁶², în timp ce pentru Ladislau Kosztka se poate admite o legătură de familie cu Ioan și Leopold Kosztka din Timișoara⁶³.

Ocupațiile și starea materială a părinților au fost dintre cele mai variate: nobili/ proprietari – 12; comercianți, funcționari, meșteșugari – câte 2; administrator, medic, notar – câte unul. Studenții Teodor Petrovici și Teodor Fogarasi se puteau mândri cu părinții lor care erau, în primul caz, vice-comite de Caraș (1823–1825)⁶⁴, respectiv asesor jurat (1830) și judele nobiliar al aceluiași comitat (1832)⁶⁵. Cele 22 de situații pentru care se cunoaște ocupația părinților, permit o comparare edificatoare cu specializările urmate de fiii acestora. Se remarcă trecerea de la ocupațiile tradiționale la cele moderne și sensul ascendent în cazul familiilor de condiție inferioară și mijlocie. Cei 12 fii de nobili au studiat dreptul – 6, filosofia – 2, dreptul și filosofia – 2, medicina și teologia – câte unul. Studiile de drept au fost accesibile deopotrivă fiilor de înalți demnitari (vice-comite) și băieților de administrator sau meșteșugar⁶⁶. Destul de rar se remarcă o asemănare între profesia părinților și cea a copiilor lor⁶⁷. Mai evidentă este discontinuitatea față de preocupările părinților, explicabilă prin talentul tinerilor și dorința lor de a face „altceva”. Copiii a trei comercianți s-au orientat către inginerie și medicină, alți doi băieți de medic și de notar au ales să urmeze filosofia, iar fiul unui administrator a fost îndrumat spre ingineria militară⁶⁸. Un alt exemplu sugestiv îl oferă profesorul universitar

⁶⁰ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1252, 1253. George era fiul lui Basilius, iar Grigore fiul lui Marcus Milancovici.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 541, 542. Originar din Lipova, Basil a ajuns student în Drept la Sárospatak (anul IV, sept. 1815, 20 de ani). Theodor, nobil ortodox din Lugoj, a urmat filosofia la Debrecen (anul II, 1842-1843, 19 ani).

⁶² M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 2558 și 2560. Cei doi aveau în comun nu doar numele de familie sau locul în care învață, ci și profesia de medic practică de tații lor. Nu este exclus să fi fost chiar frați.

⁶³ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1011-1013. Ioan și Leopold erau mai mari decât Ladislau, primul fiind student (1835), iar al doilea absolvent (1838) al universității din Pesta.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 1433a (Basilius/ Balazs Petrovits). R. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 251, nota 406.

⁶⁵ Vezi nota 53.

⁶⁶ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1433a, 1441a. Părintele lui Johann Preyer a fost administrator.

⁶⁷ M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 3162 (fiul unui încasator de taxe urmează studii comerciale la Viena).

⁶⁸ *Ibidem*, nr. 116, 2537, 2560, 4381; M. Szabó, *op. cit.*, nr. 813a. Fr. Gatti, *op. cit.*, I, p. 338.

Dimitrie Nedelcu al cărui părinte a fost „căldărașul român numit Damaschin Nedelcu”⁶⁹.

Din prezentarea acestor detalii reiese că starea materială și atitudinea părinților au condiționat în mod hotărâtor urmarea cursurilor. Studiile înalte au presupus cheltuieli însemnate pe o durată apreciabilă. La taxele de studiu⁷⁰ se adăugau cheltuielile de întreținere și costurile legate de procurarea cărților și rechizitelor, de tipărirea dizertațiilor susținute. Dacă nobilii își puteau permite un trai pe măsura rangului lor, în schimb, pentru familiile modeste asemenea cheltuieli au fost mai greu de suportat. Unii studenți erau orfani, dar au avut ambiția de a-și termina studiile, conștienți că numai astfel se puteau afirma⁷¹. Indiscutabil, greutatea materiale, starea de sănătate sau problemele familiale i-au determinat pe unii tineri să se înscrie doar ca auditori sau să-și întrerupă studiile⁷². Un alt factor de selecție a fost regimul cazon, pe care nu toți tinerii îl suportau. O soartă nefericită a avut amintitul Ignacz Mervy, decedat după trei ani de studii militare, pe când avea 17 ani (7 sept. 1787).

Din cei aproape 40 de studenți repertoriați, un sfert (9) nu figurează în registrele matricole mai mult de un an. Pentru restul lor, situația se prezintă astfel: 2 ani universitari – 1; 3 ani – 4; 4 ani – 8. Studii mai îndelungate au efectuat Johann Weiss (5 ani, în contextul unei peregrinări academice la Viena, Pavia și Padova)⁷³ și Johann Breitschwerdt (9 ani la Academia

⁶⁹ Ioan Boroș, *Constituția. Societate secretă română în Lugoj, 1830-1834*, Lugoj, 1928, p. 12.

⁷⁰ La înscrierea lui Ignacz Mervy în Școala militară (1784) a fost plătită importanta sumă de 250 fl.

⁷¹ Pentru Joannes Paphazi, student în anul IV la Drept (Sárosatak, 1818), matricola nu amintește decât numele mamei sale, Elisabeta, cf. M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1395. La fel, Johann Preyer a rămas orfan de tată la vârsta de 11 ani (1816).

⁷² Nicolae Herczeg, auditor la medicină veterinară (Pesta, 1842) și Alexandru Isac, auditor în anul IV la Drept (Sárosatak, 1825), cf. M. Szabó, *op. cit.*, nr. 737, 815. N. Herczeg a reușit totuși să-și ia doctoratul în medicină la Viena (1846), cf. L. Szögi, *Studenți români*, nr. 85. Ladislau Madarász și-a reluat studiile în 1797, după o întrerupere de un an cf. M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1153.

⁷³ *Ioannes Weiss filius Hermanni negotiantis, annorum 24, natus in Lugos in Hungaria, studuit Viennae; in facultate medica quinti anni 1838/39* (6 nov. 1838), cf. Veress Endre, *Matricula et acta Hungarorum in universitate Patavina studentium (1264–1864)*, Budapest, 1915, p. 144 (col. Fontes Rerum Hungaricarum, I).

Militară Tereziană din Viena). Cinci studiosi au urmat o dublă specializare: filosofie (1–2 ani) și drept (1–4 ani)⁷⁴.

Absolvirea facultăților și obținerea unor grade academice nu este dovedită decât pentru un sfert din totalul celor repertoriați. Un exemplu concludent îl oferă cinci studenți ai Universității din Pesta, unul specializat în chirurgie, iar ceilalți în farmacie, care au susținut examenul de absolvire, reușind să obțină mult dorita diplomă (1825–1848)⁷⁵. Mai ambițios, Nicolae Herczeg și-a continuat în capitala Imperiului studiile începute la Pesta, strădani răsplătite cu un doctorat în medicină (6 august 1846)⁷⁶. Acestora li se alătură un ofițer al Academiei Tereziene (Johann Breitschwerdt, 1816), un diplomat în inginerie (Josephus Bagosy, 1833) și doi juriști (Johann Preyer în 1824, Vasile Maniu în 1846). Doar trei lugojeni au reușit să obțină doctoratul: Dimitrie Nedelcu, Nicolae Herczeg (medicină) și Aurel Maniu (drept). Absolvirea studiilor înalte se întrevede din publicarea unor dizertații și lucrări științifice, apoi prin realizările notabile ale carierei postuniversitare.

După finalizarea cursurilor absolvenții au avut de ales între a se întoarce acasă sau a-și căuta rostul în lume. Printre cei reveniți în Banat s-au aflat Ioan Paphazy, Constantin Oprea, Alexandru Isac și Atanase Iosif, foști colegi la Sárospatak. Primul a contribuit la înființarea gimnaziului lugojan (1823), apoi la construirea edificiului acestuia, pe când ocupa funcția de jude nobiliar (1835)⁷⁷. Oprea a avansat de la postul de vice-notar la cel de prim-notar al orașului Lugoj (1830–1832). Funcția de vice-notar a fost preluată de Alexandru Isac, în timp ce Atanasie Iosif a devenit asesor jurat la tribunalul comitatului (1832). Cu aceste funcții ei figurează în listele de prenumerați la cărțile lui Damaschin Bojincă, Pavel Vasici-Ungureanu și Imre Szallay⁷⁸, dovedind astfel, ca mulți alți bănațeni, dorința

⁷⁴ M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1152, 1153, 1433a; M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 3732. În 1830, Nicolae Nedelcu era „în întâilea an al filosofiei auzitoriu” la Pesta și trecuse în anul III la Drept (Sárospatak).

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 415, 944, 1012, 1560, 1678.

⁷⁶ Nicolaus Hertzeg, *Reagentia chemica dissertatio inauguralis*, Vindobonae, Typ. Strauss et Sommer, 1846, 15 pp.

⁷⁷ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 367, 371.

⁷⁸ *Peril(ustrul) Constantin Oprea I. Notar la Mag(istrat)/ Opra Konstantin I-ső Magistratualis Jegyző; Sp(ectabilul) Iosif Athanasievici Onor. Iurasor/ Athanaszievits Jósef Vármegye Esküdt; Peril(ustrul) Alexandru Ijak Vițe Not(ar) la Maghistr(at) Izsák Sándor aljegyző*, cf. D. Bojincă, *Anticile*, I, p. 229-230; I. Szallay, *Gramatica*, listele la sfârșitul vol. I.

de instruire permanentă și multivalentă, interesul pentru lectură și spiritul patriotic. Un alt lugojan reîntors în orașul natal a fost Grigore Milancovici, care în 1833 apare drept garant pentru doi din acuzații în procesul societății *Constituția*⁷⁹.

Din aceeași generație face parte Mauriciu Asboth (1804, Abasár [comitatul Heves] – 1877, Lugoj), al doilea din cei opt copii ai cuplului luteran András Asbóth și Alojzia Miháلكovics. S-a căsătorit în 1834 cu Wilma Schmidt și a avut 14 copii din care au trăit doar câțiva. Familia a fost de condiție nobiliară, publicându-și diploma de blazon la 22 iunie 1827. Mauriciu Asboth a făcut carieră în domeniul juridic, de la funcția de vice-notar (1832) la cea de judecător (*főszolgabíró*) al comitatului Caraș⁸⁰.

Din seriile mai recente, este cunoscut George Philippovici care în iulie 1861 funcționa ca „protocolist al cărților funduare” și se număra printre susținătorii fervenți ai lui Emanuel Gojdu – comitele român al Carașului⁸¹.

Câțiva absolvenți au participat activ la evenimentele revoluționare din anii 1848–1849. Juristul Theodor Fogarasi figurează printre semnatarii *Petiției neamului românesc* redactată cu ocazia întrunirii revoluționarilor români de la Pesta (9/21 mai 1848)⁸². Ioan Paphazy a devenit pretor în zona Carașului (iunie–iulie 1848)⁸³, iar farmacistul Scheich Károly (1824–1905) a fost sergent major (*honvéd őrmester*) în armata revoluționară maghiară⁸⁴.

Karl Wilhelm Ritter von Martini (1821, Lugoj – 1885, Viena)⁸⁵ a fost fiul unui medic militar. Deși era absolvent de filosofie, s-a orientat către

⁷⁹ I. Boroș, *op. cit.*, p. 33.

⁸⁰ Nagy Ivan, *op. cit.*, XIII, 1868, p. 36; Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 400; *Temes vármegye*, coord. Borovszky Samu (col. *Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monografiája*), Budapest, 1914, p. 403; mai nou: <http://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/KortvelyessyGyulaCsaladja/default.htm?page=contacts.htm>.

⁸¹ Nicolae Cordoș, *Lugojenii și Emanuil Gojdu*, în *Banatica*, 1, 1971, p. 286.

⁸² Teodor Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, I, Sibiu, 1904, p. 343; Cornelia Bodea, *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, I, București, 1982, p. 511.

⁸³ I. D. Suci, *Rumänen und Serben in der Revolution des jahres 1848 im Banat*, în *RESEE*, VI, 1968, 4, p. 613.

⁸⁴ *A Kerepesi úti temető 1999-ben* (II): 31/2. (1848-49-es) parcella, în *Budapesti Negyed*, VII, 1999, 3 (25), ed. electronică: <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00020/adat069.htm>.

⁸⁵ Szinnyei József, *Magyar írók. Élete és munkái*, Budapest, VIII, 1902, col. 711-713; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950* (în continuare, *ÖBL*), VI, Wien, 1974, p. 117.

armată, devenind profesor la Școala Regimentului de Graniță din Caransebeș. După ce părăsește spațiul bănățean (1846), Martini poate fi remarcat în timpul Revoluției pașoptiste, cu gradul de căpitan în Statul Major din Pesta. Începând cu anul 1850, Karl von Martini se afirmă ca jurnalist și prozator. Lucrează la ziarele *Konstitutionellen Blattes in Böhmen* (Praga), *Grazer Zeitung* și *Grazer Tagespost* (până în 1866). La 1868 este ales deputat și își continuă activitatea gazetărească scriind, timp de zece ani, articolele de fond ale publicației *Fremden-Blattes* din Viena. A avut un talent literar remarcabil, evocând în unele din romanele sale viața și sentimentele coloniștilor șvabi din Banat⁸⁶.

Johann Nepomuk Preyer (1805, Lugoj – 1888, Kirchenberg – Austria)⁸⁷ a devenit o personalitate a epocii sale, dar el aparține foarte puțin Lugojului. A fost primul dintre cei șapte copii ai lui Georg Preyer (cu origini la Köln și funcționar administrativ la Lugoj din 1789) și Josephei von Leyritz, fiica unui ofițer din Vârșeț. Johann Preyer a părăsit orașul natal când avea 13 ani, pregătindu-se la Gimnaziul piariștilor din Timișoara, Liceul Filosofic din Szeged și Facultatea de Drept din Bratislava (absolvită în anul 1824). În 1826 se angajează la cancelaria comitatului Timiș, reușind ca după doi ani să își ia la Pesta diploma de avocat. Între 1844–1858, Preyer a fost primarul Timișoarei, timp în care promovează o amplă modernizare a orașului sub aspect economic, cultural și edilitar. În timpul primariatului său au fost create Școala de Muzică (1845), secția de Drept în cadrul Liceului, Fabrica de tutun și prima Casă de economii din Banat (1846). Preyer a reușit să introducă iluminatul public cu gaz lampant, să înlăture distrugerile provocate de asediul din timpul revoluției și să redacteze prima monografie modernă a orașului⁸⁸. După câțiva ani liniștiți (1858–1861), petrecuți în Austria, unde se ocupă de literatură, Johann Preyer a revenit la Timișoara ocupând funcțiile de judecător la Curtea de Justiție Imperială și vicepreședinte de tribunal. În 1876, s-a retras pentru tot restul vieții la Kirchenberg. Preyer s-a afirmat și printr-o însemnată

⁸⁶ *Bilder aus dem Honvédleben*, Wien, 1851, reeditat la Praga, 1854; *Stilleben eines Grenzoffiziers*, Wien, 1854; *Pflanzer und Soldat. Bilder und Gestalten aus dem Banate*, Wien, 1854; *Vor 100 Jahren. Ein deutsches Lebens- und Sittenbild*, Wien, 1864.

⁸⁷ R. Täuber, *op. cit.*; *ÖBL*, VIII, 1981, p. 273.

⁸⁸ *Monographie der königlichen Freistadt Temesvár*, Temesvár, 1853. O ediție bilingvă germană-română s-a publicat la Timișoara, 1995 (Ed. Amarcord, trad. A. Mager și El. Pascu, note I. Hațegan).

activitate literară, concretizată în poezii, povestiri și piese de teatru⁸⁹. Preocupări literar-istorice au avut și alți lugojeni titrați⁹⁰.

Domeniul medical este ilustrat de carierele a doi lugojeni, unul care a practicat farmacia, iar celălalt care s-a afirmat în mediul universitar și în specialitatea stomatologiei. Ladislau Kosztka (1816–1904) este atestat ca farmacist la Kisszeben (Sabinov, în Slovacia), în 1853, și la Tiszalök (districtul Dada, comitatul Szabolcs)⁹¹ în 1873–1874, dovedindu-se activ până la o vârstă înaintată⁹². A fost căsătorit cu Franciska Heizelmayer, originară din comitatul Ung. Fiul lor, Csontváry Kosztka Tivadar (1853–1919), a fost pregătit tot pentru farmacie, însă la maturitate el a abandonat-o, afirmându-se ca un renumit pictor expresionist și post-impresionist⁹³.

Dimitrie Nedelcu (1812, Lugoș – 1882, Budapesta)⁹⁴ provine dintr-o familie aromânească. Tatăl său era lucrător în alamă, dar înstărit și cultivat, favorabil ideilor moderne. În casa sa din Lugoș s-au ținut în secret ședințele Societății revoluționare *Constituția*⁹⁵. Dimitrie a urmat studii complete de medicină, obținând doctoratul la Pesta, în anul 1839⁹⁶. A perseverat, astfel

⁸⁹ *Canova. Dramatisches Gedicht in fünf Akten*, Leipzig, 1853; *Die Sulioten. Trauerspiel in fünf Akten*, Leipzig, 1854; *Ver Sacrum. Gedichte*, Gmunden, 1858; *Hannibal. Trauerspiel in fünf Aufzügen*, Wien, 1882; Hunyadi László. *Trauerspiel in fünf Aufzügen*, Wien, 1882.

⁹⁰ Este posibil ca Ioan Popovici, student în anul IV la Drept (Sárospatak, 1825) să fie identic cu Joan. S. Popovics, autorul următoarelor lucrări: *Zivot i vitezka voevania slavnog kneza epirskoga Dorda Kastriota Skenderbega opisana*, Buda, 1828; *Carmen quod Rev. Dno Pachomio Joannovics, amico colendissimo diem onomasticam feliciter recolenti offert J. S. P.*, Temesvarini, 1833. Typ. Jos. Beichel, cf. Géza Petrik, *Bibliographia Hungariae 1712–1860*, III, Budapeșt, 1891, p. 123.

⁹¹ Fazekas Árpád, *Szabolcs vármegye patikái a XIX. század végén*, în *Helytörténeti tanulmányok*, VII, Nyíregyháza, 1989, p. 333-336, 341-342.

⁹² *Aquila. A magyar ornithologiai központ folyóirata*, I, Budapeșt, 1894, 1-2, p. 63; V, 1898, 1-3, p. 208-209.

⁹³ *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990* (ed. electronică).

⁹⁴ Victor Chiffa, *Profesorul Dimitrie Nedelcu (1811-1882), cel dintâi profesor stomatolog ungar de origine română* (teză de doctorat), Cluj, 1929, 24 p.; Maria Berényi, *Románok Budapeșten. Dimitrie Nedelcu - Nedelkó Dóme*, în *Barátság*, Budapeșt, XVI, 1, 15 febr. 2009, p. 5974-5976; eadem, *Medici și farmaciști români din Budapeșta în secolul al XIX-lea*, în *Simpozion. Comunicările celui de-al XVIII-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria*, Giula, 2009, p. 37-43.

⁹⁵ I. Boroș, *op. cit.*, p. 7-8, 12-13.

⁹⁶ *Dissertatio inauguralis physiologico-pathologica de senectute quam consensu et auctoritate Magnifici Domini Praesidis et directoris Perillustris ac Spectabilis Domini Decani nec non Clarissimorum ac Celeberrimorum D. D. Professorum pro Doctoratus*

că în mai 1842 își finalizează pregătirea în stomatologie la universitatea vieneză. Dimitrie Nedelcu a rămas să lucreze în cadrul Facultății de medicină din Pesta, devenind unul din primii profesori europeni de stomatologie. Începând cu 15 mai 1844, data cursului inaugural intitulat *Necesitatea și foloasele stomatologiei*, Dimitrie Nedelcu a fost titularul catedrei timp de peste 35 de ani. Pentru popularizarea noii specializări, el a înființat o clinică ambulatorie de stomatologie după modelul celei vieneze, unde a predat și practicat arta dentară. Deși nu a scris lucrări științifice, Nedelcu a fost ales membru al Societății regale de medicină. A promovat apropierea dintre români și maghiari, frecventând cercurile progresiste. El și-a etalat naționalitatea română și a sprijinit Societatea *Petru Maior* care promova interesele studenților români aflați la studii în Budapesta⁹⁷.

Dintre foștii studenți ai Lugojuului s-au remarcat și câțiva luptători pentru emanciparea națională, politică și religioasă a românilor din Monarhia habsburgică. Primul, în ordine cronologică, a fost Ioan Faur. El a provenit dintr-o familie de origine nobiliară, care a susținut cultura scrisă în limba română. Faur s-a implicat în lupta politică a bănătenilor, activitatea sa cunoscând un apogeu în deceniul 1860–1870. A fost deputat în Dieta maghiară (1861–1869)⁹⁸, vice-comite în 1861 și apoi comite al comitatului Caraș (1868–1870)⁹⁹. Discursurile sale dovedesc un talent oratoric deosebit¹⁰⁰, precum și o atitudine politică moderată.

medicinae laurea summisque in medicina honoribus ac privilegiis rite obtinendis in Alma ac Celeberrima Universitate Pestensi publicae eruditorum disquisitioni submittit Demetrius NEDELKO Lugoschino-Kraschoviensis. Theses adnexae publice defenduntur in Palatio Universitatis minori die ... 1839, Pestini, 24 p., cf. A. Veress, Bibliografia, III, nr. 1379.

⁹⁷ Numele stim. D. D. contribuinți la spesele și scopul concertului și balului tinerimei române din Pesta dat în 23/11 Faur 1865 (Din Buda-Pesta... Dr. Demetriu Nedelcu 10 fl.), în *Aurora română. Foaie beletristică*, III, Pesta, 8, 15/27 apr. 1865, p. 96; *Socotela publică despre banii incurși în cassa Balului român aranjat de tinerimea română la 12 făurariu n. 1874 în Budapesta* (De la Budapesta au intrat de la... On. domn Dr. Nedelcu 20 fl.), în *Federațiunea*, VII, Budapesta, nr. 39 (841), 23 mai/ 4 iunie 1874, p. 454.

⁹⁸ T. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 289, 296, 311-312, 369, 379-384, 429; IV, 1906, p. 8; A. Veress, *Bibliografia*, III, nr. 1845, 1999, 2280 (Dieta din 1861-1866). Sursele maghiare, disponibile și în format electronic: *Förendiházi napló*, I: 1865-1868, p. 316-518 (dec. 1867–nov. 1868); *Förendiházi irományok*, I: 1869, p. 22 (apr. 1869); *Képviselelőházi naplók*, 1861/I-II (mai-august 1861), 1865/I-IV (dec. 1865–iul. 1867) și 1865/VII (mart.–iun. 1868).

⁹⁹ T. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 528 (vicecomite); *Förendiházi napló*, I/1865-1868, p. 457; I/1869-1870, p. 174 (comite). La 10 august 1869, Pavel Vasici-Ungureanu îi scria lui

Vasile Maniu (1824, Lugoj – 1901, București)¹⁰¹ a fost o personalitate complexă a societății românești: revoluționar pașoptist, magistrat, publicist, parlamentar și academician. S-a născut într-o familie cu rădăcini nobiliare în Răcăștia (Hunedoara). Părinții săi au fost Alexandru și Elena Maniu. El l-a avut ca frate vitreg pe Aurel Maniu, născut din a doua căsătorie a tatălui. Vasile Maniu s-a căsătorit cu Olga de Lovich și a avut trei copii, Grigore, Vasile și Maria. Pregătirea începută în gimnaziul din Lugoj a fost continuată la Arad, Timișoara și Pesta (1836–1846)¹⁰². În timpul Revoluției pașoptiste, Maniu a luptat pentru drepturile românilor bănățeni, mijlocind legăturile dintre Eftimie Murgu și Nicolae Bălcescu. În noiembrie 1858, s-a stabilit definitiv la București, fără a renunța la lupta pentru emanciparea bănățenilor. A desfășurat o intensă propagandă în favoarea Banatului, cu ocazia încorporării sale în Ungaria (1860) și a secetei din 1863–1864. Deși nu avea cetățenie română, Vasile Maniu a funcționat ca avocat la Curtea Criminală (1859), Curtea de Justiție (1860–1861) și Eforia Spitalelor (1862–1865), apoi a fost ales prim-președinte al Curții de Apel din Iași (1868–1869). Naturalizarea i-a fost acordată în anul 1869. Un moment fericit al vieții sale s-a petrecut în 1876, când a fost ales membru titular al Academiei Române și deputat de Ialomița. Calitatea de parlamentar și-a păstrat-o neîntrerupt până în 1888. Vasile Maniu a desfășurat o bogată activitate publicistică, oglindită în coloanele publicațiilor *Buciumul român*, *Columna lui Traian*, *Românul*, *Trompeta Carpaților*. Totodată, a compus drame și studii istorice¹⁰³.

Barițiu că „nu e înțelegere între români” deoarece „unii sunt îngâmfați că sunt domni mari” oferind ca exemplu pe Ioan Faur, cf. *George Bariț și contemporanii săi. Studii și documente*, II, București, 1975, p. 167.

¹⁰⁰ T. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 384; A. Veress, *Bibliografia*, III, nr. 1854.

¹⁰¹ Dim. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*, București, 1897, p. 121; C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, III, Sibiu, 1904, p. 192; J. Szinnyei, *op. cit.*, VIII, col. 513-514; *ÖBL*, VI, 1973, p. 53-54; V. Neumann, *op. cit.*

¹⁰² De la V. Maniu s-a păstrat doar certificatul de promovare a anului I la Univ. din Pesta (iul. 1845). V. Neumann sesizează lipsa diplomei de licență și a altor mărturii documentare care să ateste prezența lui Maniu la Pesta în 1846. Demersurile biografului de a-i găsi actele de studii în arhivele și bibliotecile budapestane au rămas infructuoase. Cu temei, Neumann se întreabă dacă „absența diplomei l-a obligat pe Maniu să preia chiar și pozițiile modeste oferite de autorități?” (*op. cit.*, p. 110-111, notele 15, 17).

¹⁰³ În *Dicționarul General al Literaturii Române*, IV (L-O), București, 2005, p. 201, Vasile Maniu nu este considerat istoric „ci un gazetar cu o temeinică informație”, care publică „nu demonstrații de erudiție ale unui savant, ci impetuoase pledoarii politice”. Lista lucrărilor în *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*, III (L-Q), București,

Aurel Maniu (1833, Lugoj – 1894, Oravița)¹⁰⁴ a fost căsătorit cu Hermina Haica și a avut o fiică, Livia. S-a orientat, asemeni fratelui său Vasile Maniu, tot către domeniul juridic. Studiile superioare, finalizate după 1850, au fost încununuate cu un doctorat în Drept. Și-a început cariera ca notar la Lugoj și vice-notar al comitatului Caraș (1860). Între anii 1861–1872, a fost deputat în Dieta maghiară, reprezentând districtul Făget din comitatul Caraș¹⁰⁵. Aurel Maniu a contribuit la realizarea separației ierarhice între bisericile românești și sârbești, la înființarea Mitropoliei ortodoxe din Transilvania-Banat, precum și la constituirea sistemului de credit bancar românesc. Despre el s-a spus că „era aspru la vorbă, dar de un caracter blând, conciliant, iubitor de dreptate, căutând totdeauna calea mijlocie, calea de aur”¹⁰⁶. Din anul 1875, a funcționat pentru aproape două decenii ca notar public la Oravița, timp în care nu s-a mai implicat în viața politică.

Modelul de afirmare urmând calea armelor este ilustrat de doi lugojeni. Johann Breitschwerdt (1797, Lugoj – 1869, Bratislava) a intrat la vârsta de zece în celebra Academie Militară Tereziană, unde a studiat până în octombrie 1816. După absolvire, a devenit cadet în regimentul de infanterie nr. 32 „Prințul Nicolae Eszterházy”, avansând până la gradul de locotenent. S-a pensionat foarte devreme (1837), după care a mai trăit încă trei decenii¹⁰⁷. O carieră mult mai bogată și remarcabilă a avut August Némethy von Némethfalva (1834, Lugoj – 1895, Viena)¹⁰⁸. El și-a început pregătirea militară chiar la finalul perioadei analizate aici. A fost atras de arma cavaleriei, astfel că în 1854 servește cu gradul de cadet în regimentul

1989, p. 176-177. Drame: *Amelia sau victima amorului*, București 1849; *Monumentul de la Călugăreni*, București, 1871; *Proscrisul*, București, 1880. Studii istorice: *Disertațiune istorico-critică și literară, tractând despre originea românilor din Dacia Traiană*, Timișoara, 1857; *Unitatea latină sau cauza romană în procesul naționalităților din punct de vedere istoric, juridic și politic*, București, 1867; *Misiunea Occidentului latin în Orientul Europei*, București, 1869 (ed. franceză: *La mission de l'Occident latin dans l'Orient de l'Europe*, Paris, 1869).

¹⁰⁴ Articolul *Dr. Aurel Maniu*, în *Familia*, XXX, nr. 8, 20 febr./4 mart. 1894, p. 85-86; C. Diaconovich, *op. cit.*, p. 192. J. Szinnyei, *op. cit.*, VIII, col. 513; Victor Lăzărescu, *Dr. Aurel Maniu (1833-1894)*, în *MB*, 33, 1983, nr. 5-6, p. 353-357.

¹⁰⁵ T. Păcățian, *op. cit.*, II, 1904, p. 289, 296, 298, 391; IV, 1906, p. 8, 202, 243-247, 727-730. *Képviseelőházi irományok*, 1861/I, p. 21; 1865/I, p. 11. *Képviseelőházi napló*, 1861/II, p. 54 (iunie-august 1861); 1869/I, p. 11 (apr.-iun. 1869) – 1869/XXIV (apr. 1872), p. 236.

¹⁰⁶ *Familia*, XXX, nr. 8, 20 febr./4 mart. 1894, p. 86.

¹⁰⁷ J. Svoboda, *op. cit.*, p. 401-402.

¹⁰⁸ *ÖBL*, VII, 1976, p. 67.

de dragoni nr. 5. Participă la campaniile din 1859 și 1866, prima dată ca locotenent și adjutant, apoi cu gradul de căpitan de cavalerie. În paralel, August Némethy își desăvârșește pregătirea în cadrul Institutului de Echitație (1859–1860)¹⁰⁹, ceea ce îi facilitează avansarea la gradele de maior (1873), colonel (1879) și feld-mareșal locotenent (1890). A comandat diferite corpuri de cavalerie la Cracovia și Zagreb. Pentru calitățile sale, August Némethy a primit *K. K. Militär-Verdienst-Kreuz* (1866)¹¹⁰.

Informațiile prezentate până aici au evidențiat, chiar și parțial, complexitatea și varietatea aspectelor unui fenomen socio-cultural mai puțin cunoscut din istoria Lugojului. Prezența studioșilor lugojeni în centrele academice europene a fost restrânsă, dar a contribuit la racordarea societății de aici la cultura și valorile Luminilor europene. După anul 1850, frecventarea academiilor și universităților, îndeosebi a celor din capitala Imperiului Habsburgilor, a devenit tot mai amplă¹¹¹. Pentru români, studiul în marile centre academice a grăbit cristalizarea programului propriu de luminare, conceput din perspectivă națională.

¹⁰⁹ *Equitationsinstitut* a funcționat din 1807 în Paulinerkaserne din Viena-Neustadt. Aici se pregăteau timp de 18 luni, ofițerii și subofițerii de cavalerie. În 1852, cazarma și Institutul de echitație au fost înglobate în cadrul Școlii de Război (*Kriegsschule*).

¹¹⁰ *Kais. Königl. Militär Schematismus für 1879*, Wien, December 1878, p. 44, 436; *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegs-Marine für 1891*, Wien, 1891, p. 137 (comandant la Cracovia din 1890); idem pentru 1893, Wien, Jänner, 1893, p. 89 (General-Remontierungs-Inspector). Cariera este prezentată în necrologul publicat în *Militär Zeitung*, Wien, 50, nr. 43, 7 dec. 1895, p. 381.

¹¹¹ Un repertoriu parțial indică următoarele efective: Viena: universitate – 39 (1867-1890), politehnică – 4 (1875-1889), academia militară – 1 (1885); Graz: universitate – 5 (1888-1918), politehnică – 1 (1918); Cernăuți – 3 (1889-1906); Lemberg/Liov – 3 (1873-1883); Leoben: academia minieră – 1 (1859); Trieste: academia comercială și navală – 1 (1880). Până în 1880 niciun lugojan nu a fost înscris în universitățile germane din Bonn, Göttingen, Heidelberg, Jena, München.

A N E X E

A. Evoluția numerică a studioșilor din Lugoj (1790–1850)

Deceniul	Total Banat-Transilvania		Din care Lugoj	
	universități din Ungaria	alte universități	universități din Ungaria	alte universități
1781 – 1790	37	286	—	1
1791 – 1800	88	309	2	1
1801 – 1810	183	252	0	1
1811 – 1820	222	349	3	1
1821 – 1830	381	414	8	1
1831 – 1840	515	489	5	3
1841 – 1850	453	467	9	2
TOTAL	1879	2566	2710	
	4445		37	

B. Lista studioșilor pe centre și instituții universitare

Bratislava

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Johann Nepomuk Preyer	1824	Drept (absolvent)	Monograf și primar al Timișoarei (1844–1858); jurist și publicist

1. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, VIII, 1981, p. 273.

Debrecen

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Johannes Herczeg	1837–1838	Teologie (an I)	
2	Johann Faur	1839–1840	Filosofie (an III)	Deputat în Dieta Ungariei (1861–1868) și comite suprem de Caraș (1868–1870)
3	Theodor Fogarasi	1842–1843	Filosofie (an II)	Revoluționar la 1848

1-3. Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely, 2005, nr. 743, 486, 542.

Graz

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Grigore Lonczay	1642–1644	Filosofie	Admis în Ordinul iezuit (14 oct. 1638)

1. Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*, Szeged, 1992, nr. 915.

Győr

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Ladislau Madarász	1795–1796 1798–1799	Filosofie (anii I-II)	
		1797–1798	Drept (an I)	
2	Anton Madarász	1798–1799	Filosofie (an II)	
		1799–1800	Drept (an I)	
3	Theodorus Petrovits	1825–1826	Filosofie (an II)	
		1826–1828	Drept (anii I-II)	

1-3. Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely, 2005, nr. 1153, 1152, 1433a.

Kecskemét

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	George Philippovits	1846–1847	Drept (an I)	Protocolist al cărților funduare (1861)
2	Josef Ivanovits	1847–1848	Filosofie (an I)	

1-2. Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely, 2005, nr. 1441a, 813a.

Olomouc

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Franciscus Katay <i>de Lugas Tr.</i>	1 dec. 1596 – 4 iun. 1598	Arte Liberale	
2	Michael N. Lugassi <i>Tr.</i>	18 febr. 1604	Arte Liberale	Nobil

1-2. Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*, Szeged, 1992, nr. 532, 1917.

Pavia și Padova

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Giovanni Weiss	Pavia: 1836–1837 Padova: 1839	Medicină	Medic

1. Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok*, Marosvásárhely, 1998, nr. 4381.

Pesta

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Nicolaus Duroczij	16 iun. 1825	Chirurgie (absolvent)	
2	Josephus Bagosy	3 ian. 1833	absolvent inginerie (<i>Institutum Geometricum</i>)	
3	Demetrius Nedelko	1839	Medicină (doctorat)	Student la Viena (1842); Prof. univ. la Pesta (1844–1882)
4	Elias Klebovich	12 iul. 1839	Farmacie (absolvent)	
5	Nikolaus Herczeg/Hensczeg	1842–1843	Medicină veterinară (an III)	Doctor în medicină la Univ. Viena (1846)
6	Ladislau Kosztka	17 iul. 1843	Farmacie (absolvent)	Farmacist în diverse orașe
7	Vasile Maniu	1846	Drept (absolvent)	Politician, publicist, academician în România
8	Károly Scheich	24 mai 1848	Farmacie (absolvent)	Farmacist; participant la revoluția pașoptistă
9	Ferenc Svoboda	5 iun. 1848	Farmacie (absolvent)	
10	Aurel Maniu	1850–1853	Drept (doctorat)	Student în drept la Viena (1853); Deputat în Dieta Ungariei (1861–1872) și notar la Oravița (1875–1894)

1-2. Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely, 2005, nr. 415, 72; 3. Maria Berényi, *Medici și farmaciști români din Budapesta în secolul XIX*, în *Simpozion*, Giula, 2009, p. 37-43; Szögi László, *Studenți români în secolele XVI-XX*, Târgu-Mureș, 2011, nr. 76; 4-6. M. Szabó, *op. cit.*, nr. 944, 737, 1012; 7. C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, III, Sibiu, 1904, p. 192; 8-9. M. Szabó, *op. cit.*, nr. 1560, 1678; 10. C. Diaconovich, *op. cit.*, p. 192; Szögi László, *Studenți români*, nr. 115.

Sárospatak

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariere
1	Joannes Papházi	1818	Drept (an IV)	Jude nobiliar (1835) apoi pretor în zona Carașului (1848)
2	George Milankovits	18 sept. 1819	Drept (an IV)	
3	Grigore Milankovits	16 nov. 1819	Drept (an III)	
4	Mauritius Asbóth	6 sept. 1823	Drept	Vice-notar (1832) apoi jude nobiliar al comitatului Caraș
5	Constantin Oprea	3 sept. 1824	Drept (an IV)	Vice-notar (1830) și prim-notar al orașului Lugoj (1832)
6	Joannes Popovits	2 oct. 1825	Drept (an IV)	
7	Alexander Izsak	15 nov. 1825	Drept (an IV)	Vice-notar al orașului Lugoj (1832)
8	Athanasius Josephus	27 sept. 1828	Drept (an IV)	Asesor jurat al comitatului Caraș (1832)
9	Nikolaus Nedelko	13 nov. 1831	Drept (an IV)	

1-9. Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely, 2005, nr. 1395, 1252, 1253, 55, 1369, 1460, 815, 854, 1340.

Viena – Academia Militară Tereziană

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Cariere
1	Johann von Breitschwerdt	25 oct. 1807–4 oct. 1816	Locotenent în armata imperială (pensionat în 1837)

1. J. Svoboda, *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt*, I, 1894, p. 401-402.

Viena – Școala de Ingineri Militari (Wieden)

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Cariera
1	Ignacz Mervy	1 sep. 1784–7 sep. 1787	Decedat în timpul studiilor

1. Friedrich Gatti, *Geschichte der K. und K. Technischen Militär-Akademie*, I, Wien, 1901, p. 338.

Viena – Universitate

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Johannes de Lugos	Oct. 1394	Arte liberale	
2	Johann Somogyi von Lugos	1793	Elev gimnazist	
		1799 – 1801	Filosofie	
		1802 – 1803	Drept	
3	Constantin Marianowitsch	1813	Medicină	
4	Johann Weiss von Lugos	1835	Medicină	Student la Pavia și Padova (1836-39)
5	Wilhelm Martini von Lugos	1837	Filosofie	Publicist, profesor la Școala militară din Caransebeș
6	Ludwig Walter	1841	Medicină	
7	Demetrius Nedelko	24 mai 1842	Medicină	Prof. univ. Pesta
8	Nicolaus Herczegh	6 aug. 1846	Medicină (doctorat)	
9	Joseph Preyer von Lugosch	1848	Științe camerale	

1. Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979, nr. 874; 2-6. Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok*, Marosvásárhely, 1998, nr. 3732, 2537, 4381, 2560, 4336; 7-8. Szögi László, *Studenti români în secolele XVI-XX*, Târgu-Mureș, 2011, nr. 76, 85; 9. M. Szabó, L. Szögi, *op. cit.*, nr. 3162.

Nr. crt.	Nume și prenume	Perioada	Specialitatea	Cariera
1	Arnold Arnold von Lugos	1837	Inginerie	

1. Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok*, Marosvásárhely, 1998, nr. 116.

STUDENTEN AUS LUGOSCH AN EUROPÄISCHEN SCHULEN UND UNIVERSITÄTEN BIS 1850

Zusammenfassung

Der Besuch der Universitätszentren von den jungen Leuten aus Lugosch begann im Jahre 1394, aber es war ein unregelmäßiges Phänomen. Bis 1700 werden nur fünf Studenten aus Lugosch aufgezeichnet.

Nach dem Jahre 1718 kommt das Banat unter die Herrschaft der Habsburger. Diese haben eine neue Anschauung über die Verwaltung und das Gesetz durchgesetzt, indem der Anschluss der Provinz an die west- und zentraleuropäischen Werte erleichtert wurde. Bis 1850 wurden die europäischen Kollegs und Universitäten von 37 Studierenden aus Lugosch besucht. In der hier analysierten Zeitspanne wird die Rolle der Intellektuellen immer wichtiger und entwickelt sich zu dem Status von Beruf oder Amt, die oft in den Dienst des Staates gestellt werden. Die Tätigkeit der Hochschulabsolventen wird immer mehr unter moralischem und materiellem Aspekt geschätzt.

Der Besuch der akademischen Zentren aus dem Reich, insbesondere der Schulen aus Wien, entsprach vollkommen der öffentlichen Politik. Im Sinne der Aussage der Kaiserin Maria Theresia, die meinte: "Das Schulwesen aber ist und bleibt allezeit ein politicum" (1770) gab es Versuche, den Besuch der ausländischen - insbesondere der protestantischen - Universitäten zu verbieten.

In der Hauptstadt der Monarchie studierten 11 Jugendliche, in Pesta – 10, in Debrecen, Győr, und Sárospatak zwischen 3 und 9 und in jeder von anderen Städten – unter 2 Personen. Wenige von ihnen hatten den Mut die Ausbildung in Graz, Pressburg, Pavia und Padua – je 1 – fortzusetzen. Die

Gewohnheit der Ergänzung der Studien an mehreren Universitäten (*peregrinatio academica*) war beschränkt. 29 Studierende (von der Gesamtzahl 37) wurden in die Personenstandregister einer einzigen Schule eingetragen und andere 2 Jugendliche bevorzugten die Studien in einer einzigen Stadt zu machen (Kecskemét und Wien), indem sie die Kurse von mehreren Unterrichtsinstitutionen besuchten. Nur 6 Studenten aus Lugosch besuchten die Universitäten aus verschiedenen Städten.

Unter dokumentarem Aspekt werden die Lebensläufe der Studenten aus Lugosch ungleich hervorgehoben. Die Einzelheiten betreffs des Alters, der Nationalität, der Religion, des materiellen und sozialen Zustandes der Jugendlichen sind verschiedenartig und unvollständig. In einigen Familien der Stadt waren, gleichzeitig oder in verschiedenen Generationen, Personen mit hoher Ausbildung. Der materielle Zustand und die Haltung der Eltern bestimmten entscheidend den Besuch der Kurse. Der Hochschulabschluss und das Erringen von akademischen Titeln werden nur für etwa 15 Jugendliche bewiesen. Die hohe Ausbildung kann aus Veröffentlichung von Vorträgen und wissenschaftlichen Arbeiten, sowie aus besonderen Leistungen der postuniversitären Karriere geschlossen werden.

Unter den Menschen aus Lugosch müssen erinnert werden: Johann Nepomuk Preyer (Bürgermeister und Historiker von Temeswar), Karl Wilhelm Ritter von Martini (Journalist und Prosaschriftsteller, der in seinen Romanen das Leben und die Gefühle der schwäbischen Kolonisten wachrief), die Arzt Demeter Nedelko (Professor für Stomatologie an der Universität in Pesta), August Némethy von Némethfalva (Kavallerie-eldmarschall). Vasile Maniu war eine komplexe Persönlichkeit der rumänischen Geschichte: Revolutionär, Richter, Publizist, Parlamentarier und Mitglied der Rumänischen Akademie. Sein Bruder, Aurel Maniu, war Volksvertreter im Ungarischen Parlament und er unterstützte die Interessen der Rumänen. Am Ende der hier analysierten Zeitspanne war der Besuch der Akademien und Universitäten auf seiner Höhe.